

Spirit of Bosnia / Duh Bosne

An International, Interdisciplinary, Bilingual, Online Journal
Međunarodni, interdisciplinarni, dvojezični, online časopis

Pjesnik: Mak Dizdar

Rusmir Mahmutćehajić

Mehmed Alija Dizdar, najpoznatiji bosanski pjesnik ovog doba, rođen je 1917. godine u Stocu, središnjem gradu Huma, južne pokrajine Bosne.

Čitatelji Dizdara uglavnom ne znaju po imenima koja su mu dali njegov otac Muharem i majka Nezira, rođena Babović. Oni ga znaju po njegovom književnom imenu Mak – tajnom nadimku koji je koristio kao član antifašističkog pokreta tokom Drugog svjetskog rata. (Makova majka i sestra Refika ubijene su 1945. godine u logoru Jasenovac. Tako su nacisti kaznili nedostupnog Maka.)

Iako je pisao i objavljavao pjesme od rane mladosti pa sve do smrti 1971. godine, Mak Dizdar je najpoznatiji po pjesničkoj knjizi Kameni spavač, međašu u bosanskom i južnoslavenskom pjesništvu dvadesetoga stoljeća.

Prvo izdanje Kamenog spavača objavljeno je 1966. godine. Netom pred svoju smrt, pjesnik predaje Prvoj književnoj komuni (mostarska izdavačka kuća) rukopis inačice te knjige, čiji oblik još jasnije odražava tajanstvo sudbine Bosne. To izdanje Kamenog spavača objavljeno je 1973. godine, dvije godine nakon pjesnikove smrti.

Dizdarev Spavač kazuje o perenijalnim pitanjima porijekla, puta i svrhe čovjekovog bivanja u svijetu, i to preko krstjana, vjernika zasebne srednjovjekovne Crkve bosanske, koji počivaju ispod stećaka, grebnih kamenova, čekajući Sudnji dan. Osamljeni ili okupljeni u greblja, stećci još uvijek određuju prostorni, kulturni i vjerski lik Bosne. Oni su i dalje u središtu nesporazuma i rasprava o porijeklu i budućnosti bosanske pluralnosti.

Knjiga Kameni spavač je osjećana kao cjelovit pjesnički govor. Dočekana je s radošću i čuđenjem, jer su njeni čitatelji u njoj pronalazili neko njima pripadajuće izgubljeno blago. Većina njih nije mogla prepoznati taj govor u vidiku perenijalne mudrosti, jer su u novome dobu okrutno porečeni tradicijska intelektualnost i svi oblici kulture s njome povezani. U vrijeme njegovog prvog objavljenja, Spavačev govor je više osjećan nego shvaćan. Od čovjeka komunističkog doba očekivano je da se odrekne svega što nije mjerljivo, te da se pokloni pred obećanjima o “kraju historije” koji je na dohvat ruke revolucionarnoj eliti. I ne samo da se pokloni, već i da žrtvuje i sebe i druge za taj zemaljski cilj.

Godine 1945. u Bosni je uspostavljena komunistička vlast. Ta zemlja je postala dio

jugoslavenske komunističke federacije. Vladajuća elita je svoju sliku svijeta proglasila apsolutnom istinom. Sve što je bilo suprotstavljeno toj ideologiji smatrano je nedovršenošću koju treba ili promijeniti ili otkloniti. Budućnost je pokazivana kao zemaljski raj, a sve mimo dostižnih granica prostora i vremena proglašavano je nepostojećim.

Gledajući izvana, Mehmed Alija Dizdar je u cijelosti bio u toj priči o čovjeku, društvu i svijetu. Odrastao je u vremenu okrutnog poricanja sveg njegovog kolektivnog naslijeđa, teško opisive patnje i siromaštva, uz komunistička obećanja o sretnoj budućnosti. Osim komunizma, širile su se i ideologije nacionalizma i liberalizma, nacizma i fašizma, u kojima je pretpostavljena mogućnost da se čovjek ozbilji u društvu kao presudnoj pozornici, a ne u sebi i svome središnjem položaju, u ukupnosti vidljivog i nevidljivog svijeta.

U gotovo svakom prikazu života Mehmeda Alije Dizdara, on je, zajedno s većinom svojih drugova, uključen u tokove društvenog preuređivanja koji će, prema tvrdnjama "avangarde radničke klase", nužno dovesti, preko revolucionarnih promjena, do "besklasnog društva" i "zemaljskog raja". U njegovom privatnom i javnom životu nije, čini se, vidljivo ništa od tradicijskog naslijeđa. Nije poštovao zakon o dopuštenom i zabranjenom jelu i piću, niti zagovarao ustegnutost pred nasladnim izazovima. Ali njegov Kameni spavač je, možda, najodlučnije govorenje, mišljenje i pjevanje koje stoji upravo nasuprot moderne slike svijeta. Čini se da ni u jednome govoru tog doba istina nije tako uvjerljivo obznanjena kao u Spavačevom pjesničkom otkrivenju. Sve je u tome govoru obrnuto u odnosu na ideologijsku sliku. Pred jedan i jedini put prema 'kraju historije' postavljeni su putovi. Slovo o svijetu kazano je preko svjedočenja nerazdvojivosti čovjeka, neba i zemlje.

Dizdar je svjedok i sudionik poricanja i razaranja tradicijskog naslijeđa Bosne. I upravo u trenutku kada prelazi granice svog prisilno zatvorenog jastva, događa se obrat od ideologijskih konstrukcija prema jastvu kao oceanu nad kojim lebdi Duh. U tome se pojedinačna volja, potčinjena instrumentalnom raz-Umu, pokazuje posve nemoćnom. Možda Spavač govori o tom Pjesnikovom obratu:

(Bože
Oprosti mi
Što sam tek došao
Tamo odakle sam pun nade i pošao)
("bbbb 14")

Tim Dizdarevim pjesničkim otkrivenjem posvjedočeno je da ni jedno jastvo ne može odabrati svojom voljom istinu a da mu ona bude potčinjena. Istina odabire svoje govornike jer ona je vazda iznad jastva, neovisno o tome koliko je ono u nizini ili u visini. Ni jedno od ljudskih mjerila ne može biti nametnuto istini. Ona je u svakome jeziku i vremenu, ali vazda dostupna i u skladu sa stanjem jastva koje je u neprestanome mijenjanju.

U knjizi Kameni spavač posvjedočuje se glas iz najdublje ljudske srijede, glas

nestvorivog i neuništivog Duha u čovjeku, onaj glas koji je u postrenesansnim stoljećima bio zaglušivan galamom po trgovima i u pohodima na tvrđave starog svijeta. To je glas čovjeka kao takvog, sume sveg stvaranja, koji svoje oblike prima u svim vremenima i svim jezicima, a koji je preko Kamenog spavača obznanjen iznova kao bosanski, jezikom i obzorjima u koje je primljen. Obznanjen je u svijet nakon njegove utajenosti, iza znakova isklesanih po stećcima, ispisanih u poveljama i knjigama, preostalih i raspršenih nakon svih pokušaja da budu uništeni. Preživjele knjige i njihovi dijelovi su samo tragovi onog govora koji ne iščezava, sve dok ima ljudi povezanih s njima.

Preko vode: Uz pjesmu Maka Dizdara 'Modra Rijeka' Zagreb/Sarajevo: Antibarbarus/Buybook, 2007

© 2008 Rusmir Mahmutćehajić

The preceding text is copyright of the author and/or translator and is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported License.